

גם אם תדביק את הכד, עדין ייראו הסדקים: הפלשתינים הישראלים

לא תם ולא איסלם

ט. כץ

לכאורה, החיים בלוד חזרו למסלולם. רק לכאורה. ביום ראשון אותר בקבוק תבערה בחצר מעון בשכונת רמת אשכול בעיר, ואת המתח אפשר לממש. הלכה שהתפרצה פתאום, וחרכה את הציבוריות הישראלית, כאילו חזרה ללוע הר הגעש. אבל היא לא נחה מזעפה. אין ספק שהיא תוססת שם למטה, רותחת וגועשת ומחפשת את צינור ההזנה הבא, בדרך אל הלוע.

באותו יום בו התפוצץ הכל, עוד נערכו סיכומים אחרונים עם מנסור עבאס, והתקשורת קשרה כתרים לשיחות הפעולה העתידיים עם רע"מ. ההנחה הייתה שמנסור עבאס תחילה, ואחרי יגיעו בשורה ארוכה כל ערביי ישראל שיקשרו את גורלם בגורל מדינת ישראל. ואז נפתחו שערי האינתיפאדה, ורבים מערביי ישראל, מהם שכנים טובים לישראלים, התייצבו לצידם של אויבי ישראל המרים ביותר, חמאס.

אין ערביי 48 וערביי 67, כולם פלשתינים

"הנחת המוצא של הישראלי הממוצע, היא שקיימת חלוקה ברורה בין ערביי ישראל, ובין הפלשתינים ביו"ש", אומר ל"יתד נאמן" ד"ר דוד קורן, מזרחן, מומחה לערביי ישראל ממכון ירושלים לאסטרטגיה וביטחון, מנהל תוכנית חומש אסטרטגית לחינוך במזרח ירושלים.

"נראה לנו טבעי שכשמתרחשת התלקחות לאומית ודתית, הרי שערביי מזרח ירושלים, כמו גם ערביי יו"ש, יתקוממו, ואין לנו ספק שהערבים הישראליים, מיפו, מעכו, מחיפה ועוד, ישארו בצד הנכון. ובכן, חבל מאד, אבל מדובר בטעות. הערבים הישראליים תמיד יקחו צד, ותמיד את הצד הפלשתיני".

החשיבה הישראלית נשענת על המצב המשפטי, על פיו, קיים הבדל מהותי באשר למעמד המשפטי של הערבים אזרחי ישראל, ובין ערביי מזרח ירושלים (שאינם אזרחים) והערבים תושבי הרשות הפלשתינית. אבל בעניין הזה, הזהות הדומיננטית פי כמה מאשר החוק.

בקיצור, אלה שעושים הפרדה דיכוטומית בין ערביי 48 וערביי 67, ומתעלמים מהזיקה ביניהם, טועים טעות מרה. לדברי ד"ר קורן, המינוח "ערביי ישראל" זו המצאה של היהודים. הערבי תושב ישראל, אם במזרח ירושלים, אם בעזה, אם ביו"ש ואם בעיר מעורבת, רואה את עצמו חלק מהקולקטיב הלאומי הפלשתינית. מכל הסקרים שנעשו בקרב ערביי ישראל, אם מעכו, אם מקלנסוואה, אם מטייבה, לוד ועוד, עולה שהזהות הדומיננטית של הערבים הישראלים היא קודם כל מוסלמית ואחר כך ערבית. לכן, כשמתעורר עימות דתי איסלאמי, כמו ההתפרצות האחרונה ברמאדן, בה הטרירגר היה ירושלים, שייח ג'ראח ומעל הכל הר הבית, צפה למעלה הזהות המרכזית.

"ערבי מוסלמי נבחן לפני הכל ביכולת להיות סולידרי עם האיסלאם והערבים", אומר ל"יתד נאמן" פרופסור דן שפיטן, ראש המרכז לחקר הביטחון הלאומי באוניברסיטת חיפה. "ההזדהות שלהם היא שבטית".

כשהערבים יורים לעצמם ברגל

איש לא משלה את עצמו שבקרב ערביי ישראל מפעמת תחושת נאמנות אידיאולוגית למדינת ישראל. אל. הסוגיה שהטרופה את הישראלים ולא נתנה להם מנוח, היא שאלת הכדאיות וההפסד. השאלה היא לא איך ערביי ישראל עוללו את שעוללו לשכניהם, אלא איך ערביי ישראל ירו לעצמם ברגל, וגרמו לעצמם נזק חמור כל כך.

אירועים קודמים מלמדים, שאחרי התפרעויות כאלה מדיירים היהודים את רגליהם מכפרי המיעוט

צילום: פלאש 90

ד"ר קורן מדגיש שהפורעים הערבים היו קומץ, וכי מרבית הערבים שחיים במדינת ישראל, אם בעיר מעורבת, ואם במזרח ירושלים, מגנים בתוקף את האלימות. לצד זה, גורמים עברייניים היו אלה שהובילו את האלימות, ואף ניתבו את המגמות הפליליות לכיוונים לאומניים. ולמרות הכל, אין להתעלם מהמימד הלאומני. הפורעים הצהירו במעשיהם שמבחינתם, תם זמנה של החלוקה המוכתבת מלמעלה, של ערבים ישראלים וערבים פלשתינים.

צעירים בלוד ובעכו שהתראיינו לכלי התקשורת הישראלית, ציינו מפורשות ש"עכו היא ערבית כמו ירושלים, כמו חיפה ויפו ורמלה ולוד ופלשתינן כולה. הגיע הזמן שניקה את מה ששייך לנו".

כעת, כששכנו המהומות, נותרו גחלים לוחשות והאתגר הנוכחי הוא החיים ביחד, לצד המחלוקת הלאומית המשטפת. האם המנהיגות הערבית תשכיל להוביל את הערבים תושבים מדינת ישראל, למחור זות של רגיעה?

למרבה הקושי, ההנהגה הערבית היא לא הפיתרון, אלא במקרים רבים דווקא הבעיה. האפיפון של האלימות במדינות ערב מרתק. שיפטן מסביר שאנחנו רגילים לדפוס המערבי, שכל שאדם יותר משכיל ומשתלב, כך הוא יותר מתון. בעולם הערבי ההפך. האלימות הרבה יותר רדיקלית מאשר הציבור הרחב. למשל ההתנגדות הגדולה לישראל במצרים וירדן היא בקרב האליטות.

"מי שרוצה להיות חבר באליטה הפלשתינית, ברובם הגדול, חותם על אחד משני מסמכים שאומרים שישראל בלתי לגיטימית, כי היא תוצר

ים, ואזורי המסחר נותרים שוממים. תקדימי העבר, כמו אירועי אוקטובר 2000 מוכיחים שגם נותני שירותים המשתייכים למגזר הערבי, לא מוזמנים ולא מבוקשים, זאת למרות שלא היה להם קשר לאירועים הללו.

מדהים, אלה שיצאו להפגין, ושתקו מול שריפת החנויות בעכו, והצתת המכוניות בערים המעורבות, ידעו שהם ישלמו ביוקר, במטבע קשה על ההתפרעויות הללו, ובכל זאת, יצאו להפגין. "בני אדם לא תמיד מקבלים הכרעות באופן רציונלי", מסביר ד"ר קורן. "פעמים רבות, הזהות, הערכים והאמונות גוברים ומכריעים".

שיפטן מתבטא בחריפות חריגה. "על פי תפיסתם, הערבים נועדו להנהיג, אבל במציאות, הם מצויים בשפל המדרגה. מחד הם מבינים שהם משתייכים לאומה שהיא כישלון מובהק, הביטוי בארבע מאות מיליון הערבים שחיים מהמרפץ הפרסי ועד לאוקיאנוס האטלנטי, מדובר בכישלון נורא של חברה. מצד שני, הם חיים במדינה יהודית, ויודעים שכל הטוב שיש להם בא ממנה".

שיפטן ממשיך ומסביר שאזרחי ישראל הערבים חיים בדיסוננס מתמשך, הם בחיים לא יותרו על תעודת הזהות הכחולה. מצד שני, הם זועמים ושונאים את המדינה שמדיה הם אוכלים את כל הטוב הזה. שתי התחושות הללו אותנטיות וחיות בכפיפה אחת, גם השאיפה להשתלבות, וגם השנאה והקנאה. ולמרבה האבסורד, מרבית החברה הערבית בישראל מעוניינת להשתלב בחברה, ולמרות הכל, הם בוחרים בהנהגה שפוסלת מעיקרה את מדינת ישראל.

וועדת המעקב העליונה

הממסדית נמשכה, למעט מקרים חריגים שבהם נועדה הממשלה עם הוועדה, כמו לאחר הטבח במערת המכפלה ב-1994 ולאחר אירועי אוקטובר 2000. במפלגות הערביות שוררת תמימות דעים לגבי חשיבות הוועדה כפתרון לשתי בעיות: שיעור ההצבעה הנמוך, לפחות עד להופעת "המשותפת", וסוגיית הזרמים שאינם מיוצגים בפוליטיקה הערבית ברמה הארצית.

נכון להיום, עיקר פעילותה של ועדת המעקב העליונה מאופיינת בחתירה לשוויון בכול התחומים. לצד הדיון בתוכניות מעשיות, מוסיפה הוועדה לעסוק גם בשאיפות הלאומיות של ערביי ישראל, לגנות את מדיניות ממשלת ישראל ולקרוא לפעולות למען הזקוקים לסיוע בשטחים.

ערביי ישראל מותחים ביקורת על חוסר יעילות הוועדה בקידום ענייניהם, אך עם זאת נראה כי ועדת המעקב העליונה אכן השיגה מעמד כמייצגת את הציבור הערבי. חברי הוועדה מצויים בין הפטיש לסדן: מחד, הוועדה מחויבת לשמור על מעמדה כהנהגה לאומית לוחמת, על-מנת שלא תיתפס בעיני הערבים כ"ממסדית" מדי. מאידך מוטלת עליה האחריות לבלום התפרעויות ולשמור על פיכחון, על אף שהיא זו אשר גם קוראת לשביתות.

■ "המינוח "ערביי ישראל" זו המצאה של היהודים. הערבי תושב ישראל, אם במזרח ירושלים, אם בעזה, אם ביו"ש ואם בעיר מעורבת, רואה את עצמו חלק מהקולקטיב הלאומי הפלשתיני" ■ ד"ר דוד קורן, מומחה למזרח תיכון ולערביי ישראל, ממכון ירושלים לאסטרטגיה וביטחון, לשעבר יועץ ראש עיריית ירושלים לענייני ערבים, ופרופסור דן שיפטן, מסבירים איך פתאום התפרצה הלבה ■ "השאלה היא לא איך ערביי ישראל עוללו את שעוללו לשכניהם, אלא איך ערביי ישראל ירו לעצמם ברגל, וגרמו לעצמם נזק חמור כל כך" ■

של מפעל קולוניאלי והיא ממשיכה לפעול בצורה זו. כדי שתהיה לגיטימית, צריך לממש את זכות השיבה, שמשמעותה חיסול המדינה היהודית".

קחו למשל את איימן עודה ודוברים פלשתינים מרכזיים, שמבליטים לאורך כל הדרך את זהותם הפלשתינית, ולא רק, אלא מדגישים שעצם העובדה שלא גלו מפלשתינן במלחמת תש"ח או במלחמת ששת הימים, מעצימה את זכותם הפלשתינית השורשית.

לדברי ד"ר קורן, יש מה לעשות. לפני הכל, ליצור שיח קהילתי מעמיק מצד הרשויות הישראליות, מול המנהיגות המקומית והארצית. לצד זה, יש לשפר את האכיפה המשטרתית, כדי להשליט את החוק והסדר, ובעיקר לנטרל את כמויות הנשק האדירות שמסתובבות במגזר. יש לקדם את איכות החיים האזרחיים, בדגש על תחומי התכנון והבנייה, פיתוח מתחמי מסחר ופנאי, ניקיון ותשתיות. ומעל הכל, פיתוח ההון האנושי, בתחומי חינוך, תעסוקה והשכלה גבוהה.

"בעבר פעל במערכת הממשל הישראלית משרד מיעוטים, אבל הוא היה נעדר סמכויות אופרטיביות", אומר ד"ר קורן. "כיום המשרד הזה לא פעיל, אבל חובה להבין שללא גוף מתכלל בעל סמכויות משמעותיות, לא ניתן יהיה להוביל שינוי. יש להקים גוף אינטגרטיבי בעל סמכויות של ממש, לריכוז כל המאמצים מטעם הממשלה, כזה שישתף פעולה עם מנהיגות ערבית פרגמטית".